

TÜRKÇE KUR'AN MEALLERİNDE “MİN” HARFİNİN AKTARIM PROBLEMİ

Gıyasettin ARSLAN*

THE PROBLEM OF TRANSFER SOME LETTER “MIN” IN TURKISH TRANSLATIONS OF THE QURAN

The sacred books used the same language as the people. The Holy Quran gave the message to Arabic people with their own language. The three important elements of the Arabic language are: Noun, verb and letter. The letter of (min) is one of the these letters. In this article we will study the usage of the letter of (min) in the Quran and study how it was translated in to Turkish with it's authentic meanings. As seen the recent Turkish translations of the Quran are observed to be better than those translated in the past. We have study nearly thirty Turkish translations of the Quran and we have want to showe some examples for this letter (min). Thus we desire to draw a conclusion.

Kutsal metinler, insanlara hitap ederler; bunun için onlar insanların anlayacakları dilden konuşurlar. Bunun en güzel örneği Kur'an-ı Kerim'dir. Nitekim o, bu yargının altını önemle çizer. Esasen dil o kadar önemlidir ki, onu ilk¹ ve olgun² şekliyle öğretimini bizzat yüce yaratıcı üstlenmiştir. Çünkü dil, her yönüyle son derece hassas ve incelikleri olan, aynı zamanda yaratıcının da kullandığı en kadim fenomenlerden biridir.

Dilin hassas/sanatsal inceliklerinden biri de şüphesiz harflerdir. Hemen hemen her dilde -özellikle de Arapça'da- harfler, linguistik öğeler içinde mühim bir yer tutarlar. Bu harflerden birisi de “harf-i cer” ailesinden addedilen (min) harfidir.

İşte bu çalışmada biz (min) harfinin dilsel fonksiyonu ile onun Kur'an-ı Kerim'de yüklendiği kimi anlamları ve bunların Türkçe tercümelere ve meallere aktarımını incelemeye çalışacağız.

Bilindiği gibi Arapça'da (min) harfi, birbirinden farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Onun mekân ve zaman için başlangıç zarfı, bir şeyin bütününden bir

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, garslan@firat.edu.tr

¹ 2. Bakara, 31.

² 55. Rahmân, 4.

bölüm/ba'ziyet, bir eylemde sebep bildirme, herhangi bir ifadede beyan ve tefsir görevi yapma, bazı harf ve edatlarla -(ba) ('alâ) (fi) ('an) ('inde) gibi- eş anlamlı olarak kullanılması gibi fonksiyonları ilk akla gelen hususlardır. Bazen de (min) harfi te'kid ve sıla anlamında da kullanılmaktadır.³

Bu bağlamda (min) harfinin geçtiği bazı ayetlerde üstlendiği kimi fonksiyonları temel kaynaklardan tespit ettikten sonra (min) harfinin bu ayetlerde hangi anlamda kullanıldığını ve Türkçe'ye aktarımda bu anlamların hedef dile hakkıyla, diğer bir ifadeyle öz anlamını koruyarak taşıyıp taşıınmadığı hususunu araştırdık. Bunun için otuza yakın Türkçe meale başvurduk. Türkçe mealin ilgili kısmını olduğu gibi alıntıyla aldık ve kısa değerlendirmesini de yaparak bir sonuca gitmeye çalıştık. Değerlendirmede iki önemli nokta üzerinde durduk: Birincisi (min) harfinin, kaynak dilden hedef dile aktarılırken ayet içerisinde yüklendiği anlamları korumuş mu? İkincisi, kaynak dildeki anlamın (korunan şekliyle) Türkçe'ye aktarımında Türk dilinin gramer, edebiyat ve selikasına uyulmuş mu? Bütün bunları incelerken son derece objektif olmaya da çalıştık.

Mealleri hazırlayanların isimlerini⁴ ilk geçtiği yerde tam, sonraki referanslarda kısaltarak sadece mütercimim soyadı ile gösterdik. Söz konusu meallerin hemen hepsinin başında isim olarak "Kur'an-ı Kerim", "Meali" "Anlamı" ve "Tercümesi" gibi birbirine benzer ortak kelimeler bulunduğundan bunları tanıtım dip notunda tekrar tekrar zikretme gereği duymadık. Ayetlerin hemen altında yer alan tam mealler ise "Müşid 3.0" programına aittir.⁵ Bu programın kullanılması tamamen pratik olmasındandır. Tercih ettiğimiz mealler ve gerekçelerini ise her örneğin sonunda verdik.

³ İbn Manzûr, Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, 1993, XIII, 421. Râzî, Muhammed b. Ebû Bekr, *Muhtâru's-Sihâh*, Dâru'l-Kütübi'l-İmiyye, Beyrut, 1983, 635, Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Matbaatü's-Saâde, Mısır, trsz., IV, 273. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebib*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1992, I, 349 vd. Abdurrahmân Câmî, *Mulla Câmî*, İstanbul, 1302, 387; Zerkeşi, Bedruddîn Muhammed, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1994, IV, 355. Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbn Kesîr, Dımaşk, 1996, I, 562-563.

⁴ Hasan Basri Çantay, İstanbul, 1984; İsmail Hakkı İzmirli, Eren Yay., İstanbul, 1977; Elmalılı Hamdi Yazır, Birleşik Yay., sadeleştiren, Ali Bulaç, İstanbul, 1994; Ömer Rıza Doğrul, Bilgi Yay., İstanbul, 1955; Ömer Nasuhi Bilmen, İpek Aş., (sadeleştirenler, Sadreddin Gümüş-Yakup Çiçek-Muhsin Demirci), İstanbul, 2001; Abdülbaki Gölpinarlı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1958; Abdullah Atif Tüzüner, İstanbul, 1970; Hüseyin Atay, Sek Yay., Ankara, 1995; Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, DİB, Yay., Ankara, 1981; Ahmet Davudoğlu, Çelik Yay., İstanbul, trsz.; Fikri Yavuz, Sönmez Yay., İstanbul, trsz.; Süleyman Ateş, Şura Yay. İstanbul, trsz.; Ali Özek başkanlığında Heyet (Hayreddin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş), TDV Yay., Ankara, 1993; Talat Koçyiğit-İsmail Cerrahoğlu, (Bakara suresi) DİB, Yay., Ankara, 1984; Talat Koçyiğit, DİB, Yay., Ankara, 1990; Ziya Kazıcı-Necip Taylan, Çağrı Yay., İstanbul, 1991; Yaşar Nuri Öztürk, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1994; Ali Bulaç, Bakış Yay., İstanbul, trsz.; Beşir Eryarsoy-Ahmet Ağırakça, Buruc Yay., 1995; Sadreddin Gümüş-Yakup Çiçek-Muhsin Demirci, İpek Aş., İstanbul, 1997; Suat Yıldırım, Feza Gazetecilik Aş., İstanbul, 1998; Mehmet Nuri Yılmaz, Moro Yay., Ankara, 2000; Medine Balcı, Ebrar Yay., İstanbul, trsz.; Ömer Dumlulu-Hüseyin Elmali, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İzmir, 2001; Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, DİB, Yay., Ankara, 2001.

⁵ Bu programın da büyük oranda Ali Özek başkanlığındaki heyetin hazırladığı (TDV Yay., Ankara, 1993) mealden yararlandığı bilâhare anlaşılmıştır.

“MIN”HARFINİN KULLANIMI

1. BAŞLANGIÇ BİLDİRMESİ

(min) Harfi, mekân ile ilgili ifadelerde bazen ibtidâ (başlangıç) bildirir;⁶ nitekim (min) harfi aşağıdaki ayette bu anlamda kullanılmıştır.⁷

“sübhânellezî esrâ bi abdihi leylen mine’l mescidi’l-harâmi ile’l- mescidi’l-aksâ...”

“Bir gece, (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.”⁸

Bütün meallerde bu (min) harfi, ibtidâ bildiren bir ek olarak ve ismin (-den hali) ile yani “Mescid-i Harâm’dan” şeklinde Türkçe’ye aktarılmıştır. Bu çevirilerde onun hem kaynak dildeki anlamı korunmuş, hem de hedef dilde anlam karşılığı - grammer ve dil selikası gibi hususlarda- tam olarak bulunmuştur. Bu yüzden Türkçe meallerin hepsi eşit oranda başarılıdır.

(min) harfi, aynı zamanda bir eylemin belli bir zaman dilimindeki başlangıç halini bildirir; örneğin, *“li’llâhi’l emru min kablü ve min ba’d...”*

“Onların bu yenilgilerinden önce de sonra da emir Allah’ındır. O gün müminler de Allah’ın yardımıyla sevineceklerdir.”⁹ ayetinde (min) harfi ve müteallaki, “Onlar yenildiklerinde de galip geldikleri zaman da; yani her zaman¹⁰ şeklinde tefsir edilerek Türkçe meallere şu şekilde aktarılmıştır:

“Önünde de sonunda da” (Çantay, Eryarsoy-Ağırakça, Öztürk) “önceden de sonradan da” (Bilmen) “Önde de sonda da” (Gölpınarlı) “Önce de sonra da”(Tüzüner) “Bundan evvel ve bundan sonra” (İzmirli, Kazıcı-Taylan) “Önünde ve sonunda” (Yavuz, Davudoğlu) “Eninde sonunda”¹¹ (Atay, Atay-Kutluay, Özek, Gümüş-Çiçek-Demirci) “Bu (yenilgileri)nden önce de sonra da” (Ateş) “Başında da sonunda da” (Yıldırım) “Bundan önce de sonra da” (Dumlu-Elmalı, Bulaç) “Bundan önce de bundan sonra da” (Altuntaş-Şahin).

Yukarıdaki meallerin hepsi doğrudur; ancak kanaatimizce “bundan önce de bundan sonra da” şeklindeki meal/ler kaynak dildeki anlamı hedef dile kapsamlı olarak aktarma açısından daha isabetlidir. Çünkü ayet, o zamanki mümin Rumların ateşperest İranlılarla savaşı ve onlara yenik düşmeleri özelinde bir nakildir, diğer bir ifadeyle ihbârî bir cümledir. Tercih ettiğimiz meal, hem bu olaya, hem de “sünnetullah”ın genel oluşuna işaret etmeyi birlikte içinde barındırmakta ve her iki anlamı da yansıtmaktadır.

⁶ *El-Kâmûs*, IV, 273, *Muhtârü’s-Sihâh*, 635, *Lisân*, XIII, 422, *Muğni’l-Lebib*, I, 349.

⁷ *el-İtkân*, I, 562, *el-Burhân*, IV, 355.

⁸ 17. İsrâ, 1, başka örnek için bkz., 27. Neml, 30.

⁹ 30. Rûm, 4.

¹⁰ Zemahşerî, Cârullah Muhammed b. Ömer, *Tefsîru’l-Keşşâf*, Dâru’r-Reyyân, Kahire, 1987, III, 467. İbn Kesîr İmâdüddîn Ebu’l Fidâ İsmâil, *Muhtasar Tefsîru İbni Kesîr*, Dâru’l-Kur’âni’l-Kerîm, Beyrut, 1981, III, 48. Merâğî, Ahmed Mustafâ, *Tefsîru’l-Merâğî*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1974, XXI, 28.

¹¹ Türkçe’de “evvel ve âhir”in karşılığı olarak (en sonra, durum çeşitli evreler geçirdikten sonra) anlamıyla beraber (bkz. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler sözlüğü*, TDK yay. Ankara, 1981, s.642) “başta da sonda da” anlamında da kullanılmaktadır. bkz., age., s. 650.

2. BÜTÜNÜN BİR KISMINI İFADE ETMESİ

(min) harfi, kimi zaman cümle içerisinde başına geldiği kelime ve kavramlara “ba’ziyet” diğer bir ifadeyle “bir kısım” yani “bazı”¹² anlamını yükler: Örneğin;

“tilke’r-rusülü faddalnâ ba’dahüm ‘alâ ba’d minhüm men kelleme’llahü...”

“O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir”¹³ ayetindeki (min) harfi, teb’iz içindir;¹⁴ yani Allah, hepsi ile değil biri veya bir kaç ile konuşmuş anlamındadır. Ayette bahsedilen üstünlük ise bizzat Allah’ın onlarla konuşmasından dolayıdır.¹⁵ Şimdi bu ayette geçen (min) harfinin bazı meallerdeki aktarımına bakalım:

“Allah içlerinden kimini kelâmına muhatap edip onunla konuştu.” (Yazır)

“Allah bazısı ile söyleşmiş.” (İzmirli)

“Bunlardan bazısıyla söyleşmiş.” (Doğrul)

“Allah onlardan biri ile söyleşmiş.” (Çantay)

“Onlardan kimi vardır ki Allah Teâlâ onunla konuşmuştur.” (Bilmen)

“O peygamberlerden Allah’ın söyleştiği peygamber var.” (Yavuz)

“Onlardan biri odur ki Allah onunla konuşmuş.” (Tüzüner)

“Allah onlardan bazıları ile söyleşti.” (Davudoğlu)

“Allah onlardan kimine konuştu.” (Ateş)

“Onlardan Allah’ın kendilerine hitap ettiği” (Atay-Kutluay)

“Allah içlerinden kimi ile konuştu.” (Atay)

“Allah’ın konuştuğu kimseler onlardandır.” (Koçyiğit-Cerrahoğlu)

“Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş.” (Özek)

“Bu peygamberlerden Allah ile söyleşen vardır.” (Kazıcı-Taylan)

“Allah onlardan bazısıyla konuşmuştur.” (Öztürk)

“Allah onlardan bazısına hitap buyurdu.” (Yıldırım)

“Allah onlardan kimisi ile söyleşmiş.” (Eryarsoy-Ağırakça)

“Onlardan, Allah’ın kendileriyle konuştuğu” (Bulaç)

“Onlardan bazısıyla Allah konuştu.” (Gümüş-Çiçek-Demirci)

“İçlerinden Allah’ın konuştukları da vardır.” (Altuntaş-Şahin)

“Allah onlardan kimileri ile konuştu.” (Yılmaz)

“Onların kimisi ile Allah konuştu.” (Dumlu-Elmalı)

“Onlardan kimi ile Allah konuştu.” (Balcı)

Yukarıdaki mealleri (min) harfinin teb’iz ifade etmesi açısından değerlendirdiğimizde bu çevirilerin hepsinin kaynak dildeki anlamı aktarmada isabet ettikleri görülür. Ancak Türk dili ve edebiyatı açısından baktığımızda aynı şeyi söyleyemeyiz. Çünkü Türkçe’de biz, bu anlamda böyle cümle kurmayız; örneğin bir öğretmenin, öğrencilerin hepsiyle değil bazısıyla konuştuğunu ifade etmek için “öğretmen

¹² *el-Kâmûs*, IV, 273, *Muğni’l-Lebîb*, I, 349, *Câmi*, 387, *Lisân*, XIII, 421, *el-Burhân*, IV, 356, *el-İtkân*, I, 562.

¹³ 2. Bakara, 253.

¹⁴ *el-Burhân*, IV, 355. Bazı tefsirlerde onlardan bir kısmının derecesini yüceltmıştır bölümü “minhüm” harfi ve zamiriyle tefsir edilmiştir. Bkz., *es-Sâbûnî*, Muhammed, *Safvetü’t-Tefâsîr*, Beyrut, 1981, I, 160.

¹⁵ *Keşşâf*, I, 297.

onlardan bazısıyla konuştu" demeyiz. Fakat bunun yerine "öğretmen öğrencilerin bazısı veya bir kısmıyla konuştu" deriz. Bu anlamda yukarıdaki mealler içerisinde ayetteki (min) harfini Türkçe'ye ismin (-den) haliyle değil de Türkçe'deki kullanımına göre aktaran meal olarak "Onların kimisi ile Allah konuştu" şeklindeki tercümenin daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

Nitekim bu üslûbun bir benzeri de Ahzâb suresindeki "mine'l-mü'minîne ricâlün sadakû mâ 'âhedüllâhe aleyhi fe minhüm men kadâ nahbehü ve minhüm men yentazir..."

"Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir"¹⁶ ayetidir. Bu ifade şeklinin Türkçe karşılığı "onların bir kısmı... diğer bir kısmı ise..." kalıbıdır. Bu kalıbın İngilizce'deki karşılığı ise "some of them" kalıbıdır. Nitekim ayetin ilgili kısmı şöyle çevrilmiştir: "to some of them Allah spoke."¹⁷

Bu anlamda aynı mülâhaza ve değerlendirmeyi aşağıdaki ayet için de yapabiliriz:

"Rabbenâ innî eskentü min zürriyyetî bi-vâdin ğayri zî zer'in 'inde beytike'l-muharrem"

"Neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim."¹⁸

Bu ayet bazı meallerde şöyle çevrilmiştir:

"Evlâtlarımdan kimini" (Çantay) "zürriyetimden bazısını" (İzmirli, Doğrul) "çocuklarımdan bazısını" (Ateş, Altuntaş-Şahin, Gümüş-Çiçek-Demirci) "zürriyetimden bir kısmını" (Davudoğlu, Yıldırım) "çocuklarımdan bir kısmını" (Yazır, Bulaç, Öztürk) "çocuklarımdan kimini" (Atay-Kutluay, Atay) "evlâdımdan bir kısmını" (Yavuz) "çocuklarımdan bir kısmını" (Tüzüner) "neslimden bir kısmını" (Özek, Yılmaz) "evlâtlarımdan kimini" (Balcı) "evlâtlarımdan bir kısmını" (Kazıcı-Taylan) "soyumdan bir kısmını" (Dumlu-Elmalı).

Gayet net olarak görüleceği gibi bu meallerin hepsinde (min) harfinin kaynak dildeki fonksiyonu yani ba'ziyet (bir kısmını) anlamı, hedef dile olduğu gibi aktarılmıştır. Bu yönüyle söz konusu meallerin hepsi doğrudur. Ancak Türkçe'de aynı anlamın estetik çevirisi kanaatimizce "çocuklarımdan bir kısmını" şeklinde olmalıdır. Çünkü Türkçe'de biz bu anlamda örneğin "gelirimden bir kısmını sana, bir kısmını ona veriyorum" demeyiz. Fakat bunun yerine "gelirimden bir kısmını sana, bir kısmını ona veriyorum" deriz. Dolayısıyla (min) harfinin burada ismin (-den) haliyle çevrilmesi gerekmez. Nitekim bunun muadil bir örneği olarak "yes'elûneke ani'r-rûh" ayetini¹⁹ "sana ruhtan soruyorlar" şeklinde tercüme etmek Türk dili ve edebiyatı açısından şık durmamaktadır. Bunun yerine "sana ruhu sorarlar" veya "sana ruh hakkında soru soruyorlar" olmalı. Çünkü burada ruh, örnek ayette de "zürriyetim"

¹⁶ 33. Ahzâb, 23.

¹⁷ Bkz. Muhammed Takıyuddin Al-Hilali-Muhammed Muhsin Khan, *The Noble Quran*, Hilal Publishing House, İstanbul, 1994.

¹⁸ 14. İbrâhim, 37.

¹⁹ 17. İsrâ, 85.

kelimeleri ayetlerde Türkçe gramer açısından ismin “-den” halini (dolaylı tümleç) değil nesne rolünü üstlenmişlerdir.

Bilindiği gibi belirtili nesne, yükleme sorulan “neyi” ve “kimi” soruları ile bilinir. Belirtili nesne ismin “-i” halini almış bir kelime veya kelime grubudur; örneğin “*Ramazân gecelerinde Ahmet Ağa beni Karagöze götürüyordu*” cümlesinde “beni” kelimesi belirtili nesnedir.²⁰ Yukarıdaki mealler içerisinde (zürriyet, evlât veya çocuk) kelimelerinin sonuna “-den” ekini getirmek o kelimeyi dolaylı tümleç yapmak demektir. Çünkü “dolaylı tümleçte yükleme “nereye, nerede, nereden, kime, kimde, kimden, neye ve benzeri” sorular sorulur. Dolaylı tümleç “-e, -de, -den” halini almış bir kelime veya kelime grubudur.”²¹

Buna göre ayette geçen *iskân* (*eskenü*) yani yerleştirme yüklemine “kimi” sorusunu soralım; kesin olarak bunun cevabı “zürriyetim veya bazı çocuklarım” olacaktır. Nesne de “-i” eki aldığına göre “çocuklarımın bir kısmını” şeklinde yapılan çeviri daha doğru olur. Bu anlamda bütün mealler nesneyi dolaylı tümleç olarak yanlış bir şekilde Türkçe’ye çevirmişlerdir.

3. BEYAN İFADE ETMESİ

(min) harfi, aynı zamanda cümlede beyan için kullanılır.²² Bu anlamda çoğu kez “mâ” ve “mehmâ” gibi müphem edat ve kelimelerden sonra gelir. Örneğin;

“mâ yeftehi’l-İlahü lî’n-nâsi min rahmetin fe lâ mümsike lehâ”

*“Allah’ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz”*²³ ayetin de Allah’ın insanlara açtığı/ihsan ettiği şeyin beyanı, izahı -yani onun açtığı ihsanın rahmet olduğu- vardır. Bu durum Türkçe meallere şöyle yansımıştır:

“Rahmetinden verdiğini tutacak yoktur.” (Doğrul) “herhangi bir rahmeti”(Çantay, Özek) “rahmetini” (İzmirli) “bol bol verdiği iyiliği” (Tüzüner) “lütfedeceği şeye” (Gölpınarlı) “bir rahmet” (Ateş) “rahmeti” (Atay-Kutluay, Atay, Öztürk, Kazıcı-Taylan) “bir rahmeti” (Davudoğlu, Eryarsoy-Ağırakça) “bir rahmet ve nimeti” (Yavuz) “herhangi bir nimeti” (Yıldırım) “rahmetinden her neyi” (Bulaç) “ne rahmet” (Altuntaş-Şahin).

Burada Allah’ın açacağı/vereceği nimet müphemdir. Ancak ayetten kast edilen de müphem boyutuyla beraber her türlü ilâhî hayır, lütuf ve ihsandır. Nitekim Abdülbaki Gölpınarlı bu hususu uzun bir mealle açıklamaya çalışmıştır: “*Rahmet ve ihsanına dair lütfedeceği şeye.*” Ancak aynı anlamı daha kısa bir cümleyle ifade etmesi hasebiyle “*herhangi bir rahmeti*” veya “*herhangi bir nimeti*” şeklindeki mealler daha güzeldir. Çünkü ayetin müphem olmasının temel esprisi, bu nimet ve lütufların çokluğunu ihsas ettirmektir. Nitekim yukarıdaki meallerin bir kısmında bu manalara da işaret edilmiştir. Ne var ki buradaki (mâ) harfi, “her türlü nimeti” ifade etmektedir. Dolayısıyla bu anlamı da Türkçe’de en iyi karşılayan kelime “*herhangi*” kelimesidir.

²⁰ Vahit Tane, *Türkçe Edebiyat*, Güven-Der Yay., İstanbul, 1995, 105.

²¹ Vahit Tane, *Türkçe Edebiyat*, 105.

²² *Lisân*, XIII, 422, *Muhtârü’s-Sihâh*, 635, *el-Kâmûs*, IV, 273, *Keşşâf*, III, 155, *el-Burhân*, IV; 355, *el-İtkân*, I, 562.

²³ 35. Fâtır. 2. Örnek için bkz., 2. Bakara 106.

Şimdi de (mehmâ) edatından sonra gelen (min) harfine bir örnek verelim:

"ve kâlû mehmâ te'tinâ bihi min âyetin li tesharanâ bihâ fe mâ nahnü leke bi mü'minîn"

*"Ve dediler ki: "Bizi sihirlemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."*²⁴

Bu ayet de Türkçe meallerde şöyle tercüme edilmiştir: "Herhangi ayeti" (Doğrul) "ne mucize" (Yazır, Özek, Atay-Kutluay, Atay, Yılmaz-Kazıcı-Taylan, Gümüş-Çiçek-Demirci) "her ne mucize" (İzmirli, Çantay, Bilmen, Davudoğlu, Yavuz, Eryarsoy-Ağırakça) "bir mucize" (Tüzüner) "hangi delili" (Gölpınarlı) "her ne" (Altuntaş-Şahin) "ne kadar mucize" (Ateş) "(mucize olarak) her ne" (Bulaç) "istediğin kadar ayet" (Öztürk) "hangi mucizeyi" (Yıldırım) "nasıl bir mucize" (Balcı).

Burada *"mehmâ te'tinâ bihi"* ifadesi *"her ne yaparsan yap"*²⁵ anlamına gelmektedir. Yukarıdaki meallerde Abdullah Atif Tüzüner dışındaki meallerin hepsi (min) harfinin vurgusunu Türkçe'ye aktarmada başarılı olmuşlardır. Çünkü (min) harfi burada daha önceki örnekte de gördüğümüz gibi gösterilecek mucizenin ne niteliğinden ne de adedinden bahsetmektedir. Dolayısıyla ayette bir nevi ipham/kapalılık oluşmuştur. Bu kapalılığın giderilmesi de ancak "nasıl" ve "ne kadar" gibi soruların cevabı olabilecek ifadelerle tercüme edildiğinde giderilebilir. Bu yüzden ayetteki (min) ifadesi her türlü "olağanüstü şeyi" nitelik ve nicelik olarak çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla Türkçe'ye çeviride bu anlamları yansıtan "ne" "her ne" "herhangi" "nasıl" "ne kadar" gibi soru ve edat kalıplarıyla çevrilen mealler daha doğrudur.

Aşağıdaki ayette de (min) harfine beyan (ekstra izah) anlamı yüklenmiştir:²⁶

"yuhalleve fihâ min esâvire min zeheb"

*"Orada Altın bileziklerle bezenecekler."*²⁷

Ayet, diğer meallerde ise şöyle çevrilmiştir:

"Altın bileziklerle bezenecekler" (Çantay, İzmirli, Özek) "altın bilezikler takılarak süslenecekler" (Gölpınarlı) "altın bilezikleri ile süslenecekler" (Bilmen) "altın bileziklerden süslenecekler" (Yazır, Davudoğlu, Yavuz) "altın bileziklerle süslenecekler" (Doğrul, Tüzüner, Öztürk, Altuntaş-Şahin) "altın bilezikler takınırlar" (Atay-Kutluay, Atay) "altın bileziklerle süslenecekler" (Eryarsoy-Ağırakça, Balcı) "altın bileziklerle bezenirler" (Ateş, Yılmaz) "altın bileziklerle süslenirler" (Kazıcı-Taylan, Bulaç) "altın bilezikler takınırlar" (Gümüş-Çiçek-Demirci, Dumlu-Elmalı) "kendilerine altın bilezikler takılacak" (Yıldırım).

Yukarıdaki meal örnekleri içerisinde (min) harfini Türkçe'ye ismin "-den" hali ile aktaranlar dışındaki meallerin hepsinin makul, Türk edebiyatı ve selikasına uygun olduğu söylenebilir. Bununla beraber Türk selikasında esas olarak kullanılan ifade tarzı "altın/bilezik takmaktır." *"altın bilezikler takınırlar"* ve *"kendilerine altın bilezikler takılacak."* Bu anlamda Türkçe'de "altınla/bilezikle süslenmek" şeklindeki kullanım tarzı oldukça azdır.

²⁴ 7. A'râf, 132.

²⁵ Keşşâf, II, 146.

²⁶ el-Burhân, IV, 355, el-İtkân, I, 562.

²⁷ 18. Kehf, 31.

Esasen “yuhallavne fiili, (h-l-y) kökünden türemiş ve “takı takmak, giydirmek eklemek” anlamına gelir.²⁸ Meselâ Arapça’da başına (-el-) harf-i tarif takısı gelen (marife) kelimeler için “el-muhallâ bi el” tabiri kullanılır. Bununla birlikte her takı gibi bilezik de süslenme amacıyla takılacağı için diğer mealler de yanlış sayılmazlar.

4. SEBEP BİLDİRMESİ

(min) Harfi, bazen de sebep bildirir. Aşağıdaki ayet buna güzel bir örnektir:

“mimmâ hatîâtihim uğrikû”

“Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular.”²⁹

Bu ayet de incelediğimiz meallerde şöyle çevrilmiştir:

“Günahları sebebiyle” (İzmirli) “suçları yüzünden” (Gölpınarlı, Tüzüner) “günahlarından dolayı” (Çantay, Eryarsoy-Ağırakça) “bir çok hatalarından dolayı” (Yazır) “hataları dolayısıyla” (Bulaç) “hataları yüzündendir ki boğuldular” (Öztürk) “hatalarından dolayı (Ateş) “günahları yüzünden” (Doğrul, Davudoğlu, Yavuz, Özek, Atay-Kutluay, Atay, Kazıcı-Taylan, Gümüş-Çiçek-Demirci, Balcı) “bir çok suçları sebebiyle” (Yıldırım) “hataları yüzünden” (Yılmaz, Altuntaş-Şahin) “kendi hatalarından dolayı” (Dumlu-Elmalı).

Yukarıdaki meallerin hepsi buradaki (min) harfinin sebep bildirdiğini haklı olarak çevirilerine yansıtılmışlardır. Ne var ki ayetin bağlamı herhangi bir hata değil günah işlemleri hususudur. Böyle olunca “günahları yüzünden boğuldular” şeklindeki meal daha doğrudur.

Aşağıdaki ayette yer alan (min) harfi de sebep³⁰ bildirmektedir:

“yec’alûne esâbi’ahüm fi âzânihim mine’s-savâ’iki hazera’l-mevt”

“O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıklarlar.”³¹

Şimdi meallerde (min) harfinin bu özelliğine dikkat edilip edilmediğine bakalım:

“Ölüm korkusuyla yıldırımlardan” (Çantay, Balcı) “ölüm korkusuyla yıldırımların sesini duymamak için” (Gölpınarlı) “yıldırımların dehşetinden ölüm korkusuyla” (İzmirli) “yıldırımlardan ölüm korkusuyla” (Yazır) “ölüm korkusundan dolayı yıldırımlardan” (Bilmen) “yıldırımla ölüm korkusundan” (Tüzüner) “yıldırımlardan ölmek korkusu ile” (Davudoğlu, Atay-Kutluay, Atay, Yavuz, Koçyiğit-Cerrahoğlu, Yılmaz) “yıldırım seslerinden ölüm korkusuyla” (Ateş) “yıldırımla ölmekten korkarak” (Kazıcı-Taylan) “yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla” (Özek) “ölüm korkusuyla yıldırım seslerinden” (Altuntaş-Şahin) “yıldırımlar yüzünden ölüm korkusuyla” (Öztürk) “yıldırımların verdiği dehşetle, ölüm korkusundan” (Doğrul, Yıldırım) “yıldırımlardan gelecek ölüm korkusu yüzünden” (Gümüş-Çiçek-Demirci) “şimşeklerin hâkim olduğu şiddetli bir yağmura tutulup bunları duyma-

²⁸ *El-Kâmûs*, IV, 319-320.

²⁹ 71. Nûh, 25.

³⁰ *el-İtkân*, I, 563.

³¹ 2. Bakara, 19.

mak için ölüm korkusuyla" (Dumlu-Elmalı) "ölüm korkusuyla yıldırımlardan" (Eryarsoy-Ağırakça) "yıldırımların saldığı dehşetle ölüm korkusundan" (Bulaç).

Tefsirlerde³² (min) harfine yüklenen anlamın aynısı Türkçe meallerde de aynıyla bulunmaktadır. Yani hepsinde ölüm korkusu esas sebep olarak ifade edilmiş; ancak ölüm korkusuna neden olan fizikî sebebin ise yıldırımlar olduğu belirtilmiştir. Böyle olunca yukarıdaki mealler içerisinde "yıldırımlardan ölmek korkusuyla", "yıldırımla ölmekten korkarak", "yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla" "yıldırımlardan gelecek ölüm korkusu yüzünden" vb. mealler daha doğrudur. Çünkü ayetteki (*hazera'l-mevt*) yani, ölüm korkusu,; "savâ'ik" yani yıldırımlardan kaynaklanan bir ölüm korkusudur. Bunun için ayetteki (*hazera'l-mevt*) terkihi sebep bildiren bir nesnedir. Teknik tabirle (mef'ülün li eclih)'tir. Buna göre en sağlıklı meal ve anlam "yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla" şeklindeki mealdir.

5. FASIL HARFİ OLARAK GELMESİ

(min) harfi, aynı cümle içerisinde yan yana gelen iki zıt anlamlı kelimedenden ikincisinin başına gelir.³³ Aşağıdaki ayet, buna örnektir:

"vallahü ya'lemü'l-müfside mine'l-muslih..."

"Allah, işleri bozanla düzeltene bilir..."³⁴

Bu ayetle ilgili olarak eski ve yeni Türkçe Kur'an meallerinde şöyle çeviriler yapılmıştır:

"Yetimlerin salâhına çalışanlarla fesad yapanları bilir." (Çantay) "fesat çıkararı da salâh için çalışanı da bilir" (Doğrul) "düzelteni bozandan ayırır." (Yazır) "fesat çıkaran ile ıslah edeni bilir" (İzmirli) "bozan ile ıslah edeni" (Bilmen) "kötülükle ve iyilikle çalışanı bilir" (Tüzüner) "onların işlerini bozanı, düzgün bir hale getirenden ayırt eder." (Gölpınarlı) "düzeltenlerle perişan edenleri bilir." (Yavuz) "Bozguncuyu ıslahçıdan ayırır" (Davudoğlu) "bozanı düzeltenden ayırır." (Ateş) "düzeltenden bozanı ayırmasını bilir" (Atay-Kutluay) "ifsad edeni ve ıslah eyleyeni bilir" (Kazıcı-Taylan) "kimin bozucu kimin düzeltici olduğunu bilir" (Atay) "kimin ıslah ettiğini kimin de fesat yaptığını bilir" (Eryarsoy-Ağırakça) "Allah bozguncu çıkararı ıslah ediciden bilir (ayırt eder) (Bulaç) "bozanla düzeltene bilir" (Özek) "bozguncuyla düzelticiyi bilir" (Koçyiğit-Cerrahoğlu,) "Allah kimin iyileştirme gayesi güttüğünü kimin de işi bozmayı düşündüğünü pek iyi bilir." (Yıldırım) "bozguncuyu barışseverden ayırmasını bilir." (Öztürk) "iyiliğe çalışanlarla fenalık yapanları bilir" (Balcı) "iş bozan ile düzeltene ayırt etmesini bilir." (Gümüş-Çiçek-Demirci) "bozgunculuk edeni de ıslah edeni de bilir." (Yılmaz) "bozguncuyu yapıcıdan ayırır" (Altuntaş-Şahin) "kimin kötü niyetli ve kimin de iyi niyetli olduğunu bilir." (Dumlu-Elmalı).

Yukarıdaki meallerin hepsi iki farklı karakterin arasını ayırt etmeyi çevirilerine başarılı bir şekilde yansıtmışlardır. Meallerin hepsinin Türkçe açısından gayet

³² *Keşşâf*, I, 85, en-Nesefî, Ebu'l-Berekât, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, (Mecmau't-Tefâsîr içinde) Çağrı Yay., İstanbul, 1979, I, 70, *Merâğî*, I, 61.

³³ *Muğni'l-Lebib*, I, 353, el-İtkân, I, 563.

³⁴ 2. Bakara, 220. Başka bir örnek için bkz., 3. Âl-i İmrân, 179.

doğru ve güzel mealler olduğu söylenebilir. Çünkü Arapça ifadeleri Türkçe’de tek bir kalıpla çevirme zorunluluğu yoktur; Türkçe’nin zenginliklerini keşfetmek ve onun doğru olan kalıplarını kullanmak şartıyla farklı çeviriler yapılabilir.

6. BEDEL OLARAK GELMESİ

(min) harfi bazen bedel olur; yani ona “bir şeye karşılık” anlamı yüklenerek cümlede fonksiyonel kılınır.³⁵ Örneğin;

“ve lev neşâü le ce’alnâ minküm melâiketen fi’l-ardi yahlufûne.”

“Eğer dilesydik, içinizden, yeryüzünde yerinize geçecek melekler yarattık”³⁶ ayetinde bu anlam vardır; yani size bedel size karşılık anlamında.

Şimdi bunun Türkçe meallerde nasıl aktarıldığına bakalım:

“Dilesydik, size bedel elbet yer (yüzün)de ardınızda kalacak melekler yarattırdık.” (Çantay)

“İstersek (onları gideririz de) yeryüzünde yerlerine melekler getiririz.” (Tüzüner)

“Dilesydik, sizi helâk ile yeryüzünde yerinize geçecek melekler yapardık.” (İzmirli)

“Dilersek sizlerden de melekler yaparız onlar yeryüzünde (size) halife olurlar.” (Yazır)

“Dileyecek olsa idik elbette sizden yerde melekler yarattırdık, sizin yerinize geçerlerdi.” (Bilmen)

“Dilesydik sizin yerinize yeryüzünde melekler yarattırdık da yerinize geçerlerdi.” (Yavuz)

“Dilesydik sizlerden bedel melekler halk ederdik de yeryüzünde halife olurlardı.” (Davudoğlu)

“Eğer dilesydik, içinizden, yeryüzünde yerinize geçecek melekler yarattırdık.” (Doğrul, Özek)

“Eğer dilesydik, sizden şu dünyada yerinize geçen melekler yapardık” (Ateş)

“Size bedel yeryüzünde sizin yerinizi tutacak melekler var ederdik.” (Atay-Kutluay)

“İçinizden yeryüzünde yerinizi tutacak melekler var ederdik.” (Atay)

“Sizden melekler yarattırdık ve onlar size halef olurlardı.” (Kazıcı-Taylan)

“İçinizden yeryüzünde size halef olacak melekler vücuda getirirdik.” (Öztürk)

“İçinizden yeryüzünde yerinize geçecek melekler yarattırdık.” (Altuntaş-Şahin)

“Yeryüzünde sizin yerinizi alacak melekler yarattırdık.” (Gümüş-Çiçek-Demirci)

“Dilesydik elbette içinizden yeryüzünde yerinize geçecek melekler yarattırdık.” (Yılmaz)

³⁵ *el-Kâmûs*, IV, 273, *Muğni’l-Lebib*, I, 350, *el-İtkân*, I, 563.

³⁶ 43. Zuhuf, 60. Başka bir örnek için bkz. 9. Tevbe, 38.

"Eğer dilese idik, sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirdik." (Eryarsoy-Ağırakça)

"Dilemiş olsaydık elbette sizden melekler kılardık; yeryüzünde size halef (yerinize) olurlardı." (Bulaç)

"Şayet yapmak isteseydik sizin yerinize geçmek üzere melekler yarattık." (Yıldırım)

"İsteseydik sizin yerinizde yeryüzünde melekler yarattık." (Dumlu-Elmalı)

"Dileseydik sizden bir kısmınızı melek yapardık da onlar yeryüzünde yerinize geçerlerdi." (Balcı)

Hasan Basri Çantay'ın mealinde "*size bedel*" denmiş; her ne kadar bu anlam, ayette mevcut ise de günümüz Türkçe'sinde "*size bedel*" şeklinde bir ifade artık kullanılmamaktadır. Bunun yerine "*yerinize*" ifadesi daha çok kullanılmaktadır. Bu anlamda Hasan Basri Çantay'dan sonra yazılan meallerde günümüz Türkçe'sinin kullanılması açısından bir gelişme görülmektedir. Abdullah Atif Tüzüner'in mealinde ise daha serbest bir çeviri yapılmış; ancak zamirler birbirine karıştırılmıştır. Ayette (*minküm*) "*sizin yerinize*" ifadesi geçmekte iken bu mealde ise "*onların yerine*" denmektedir. Daha sonra yapılan meallerin hepsinde haklı olarak "*sizin yerinize*" ifadesi kullanılmıştır.

Hepsinden önemlisi Elmalılı Hamdi Yazır'ın mealinin yanlış olmasıdır. Bütün meallere göre (*min*) harfi, bedel olarak anlamlandırılmışken yani "*size karşılık*" veya "*sizin yerinize*" anlamında kullanılmışken, Elmalılı'nın mealinde (*min*) harfi, ismin "-den" haliyle aktarılmış ve "*dilersek sizlerden de melekler yaparız*" şeklinde çevrilmiştir. Aynı hata Ömer Nasuhi Bilmen'in mealinde de görülmektedir. Kuşkusuz aynı hata "*içinizden melekler yapardık*" şeklinde çevrilen diğer Kur'an meallerinde de bulunmaktadır. Oysa ayetteki "*minküm*" ifadesi, *size bedel, sizin yerinize* demektir.

Diğer taraftan meal yaparken "*içinizden sizin yerinize*" şeklinde çeviri yapmak da kanaatimizce yanlıştır; çünkü, "*minküm*" ifadesi zaten "*sizin yerinize*" anlamını içinde barındırmaktadır. Bu durumda bir kez daha onu "*içinizden*" şeklinde çevirmeye gerek yoktur. Gelineen noktada yukarıdaki mealler arasında "*içinizden*" veya "*sizden*" gibi ismin "-den" haliyle yapılan tercümelemlerin Türk dili ve edebiyatı açısından estetik olmadığı söylenebilir. Bu anlamda diğerlerinin başarılı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Kanaatimizce Türkçe dil selikası ve estetiği açısından tercihe şayan meal ise, "*yeryüzünde sizin yerinizi alacak melekler yarattık*" şeklindeki çeviridir.

Öte yandan bazı mealler, ısrarla "*halife*" kelimesini olduğu gibi Türkçe'ye aktarmaya devam etmektedirler; halbuki bu kelimenin bir Kur'an kavramı olarak Türkçe'de hangi anlama geldiği belli değildir. Dolayısıyla bu kelimeyi Türkçe meallere literal olarak taşımanın anlamsal bir değeri de bulunmamaktadır.

7. TE'KİD EDATİ GİBİ KULLANILMASI

(min) harfi, bazı durumlarda hüküm bakımından “cins”in tümünü içine alır. Süyûtî bunu “*tansîsul umûm*”³⁷ yani “bütün fertlerini içine alma” olarak ifade eder ve şu örneği verir: “*ve mâ min ilâhin illâ'llah*” “Allah'tan başka ilâh yoktur.”³⁸

Ancak, burada umumluk (min) harfinden ziyade “ilâh” kelimesindeki ‘nekrelik’ten gelmektedir. Çünkü “siyâk-ı nefy”de nekra umum ifade eder; bu da kendi başına bir te'kid kalıbıdır. Bunun yanı sıra bir de (min)-i zâide gelerek anlam iki misli te'kid edilmiştir.

Zemahşerî'ye göre bu ayet istiğrak ve kapsam açısından “*lâ ilâhe illâ allah*” mesabesindedir; yani cinsini nefy eden (olumsuz eden) (lâ) ile aynı anlamdadır ve ayetin anlamını da değiştirmemektedir. Ayetten murat da Hıristiyanların teslis inancını reddetmektir. Burada (min) harfinin manaya katkısını ise Zemahşerî şöyle açıklıyor. “*ve mâ ilâhün kattü*” Yani “ondan başka hiçbir ilâh yok” demektir. ³⁹ Buna göre (min) harfinin burada temel esprisi, ayette var olan anlamı kuvvetlendirmek ve bu anlamda sadece “tek bir ilâh” hükmüne şiddetle vurgu yapmaktır. Fakat maa-lesef bazı meallerde buna dikkat edilmediği görülmektedir; örneğin, “*Allah'tan başka tapacak yoktur*” (Doğrul, İzmirli) “*Allah'tan başka ilâh yoktur.*” (Yazır, Bulaç, Özek, Kazıcı-Taylan, Balcı) “*Allah'tan başka tanrı yoktur.*” (Ateş, Yılmaz) gibi.

Ayette geçen (min) harfindeki vurguya dikkat eden meallerden bazıları ise şöyledir:

“*Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur.*” (Çantay, Dumlu-Elmalı) “*Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.*” (Bilmen, Yavuz, Davudoğlu, Yıldırım, Eryarsoy-Ağırakça, Gümüş-Çiçek-Demirci)

Burada (mâ+min) kalıbı, cinsini nefy eden (lâ)nın aynı fonksiyonlarını icra ettiğinden içinde “hiçbir” kaydı/ifadesi bulunan mealler daha doğru sayılabilir. Çünkü ayetteki vurgu, tamamen (muhayyel) tanrıların (nefyine) yani kesinlikle var olmadığıdır.

(min) harfi, cümle içerisinde bazen de te'kid (anlamı/yargıyı kuvvetlendirmek) için kullanılır.⁴⁰ Buna zâid (min) de denir. Mübtedâ, fâil ve mef'ûlün başında nefy, nehy veya soru edatı bulunduğu -başına geldiği isim mecrûr olmak şartıyla- (min) harfi, zâid olur.⁴¹ “*ve mâ min ilâhin illâ ilâhün vâhid*” “*Halbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur....*”⁴²

Önceki örnekte görüldüğü gibi burada da aynı durum söz konusudur. Bu yüzden “*Halbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur*” şeklinde içinde “hiçbir” kaydı bulunan mealler daha isabetlidir diyebiliriz. Çünkü bu istiğrak (kapsamlılık) anlamı (min) harfinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla çevirisinde de görülmelidir. Esasen (min) harfinin burada varlık esprisi anlama yeni manalar katmak değil fakat sö-

³⁷ *el-İtkân*, I, 563.

³⁸ 3. *Al-i İmrân*, 62.

³⁹ *Keşşâf*, I, 664.

⁴⁰ Muhtârü's-Sihâh, 635, *el-Kâmûs*, IV, 273.

⁴¹ *Câmi*, 387-388, *el-Antakî*, Muhammed, *el-Minhâc*, Beyrut, trsz., 278.

⁴² 5. *Mâide*, 73.

zü/hükmü pekiştirmek ve kuvvetlendirmektir. Bu anlamda meallere baktığımızda çoğunun buna dikkat ettiği görülür.

Aşağıdaki ayette de aynı ifade kalıbı bulunmaktadır:

"ve mâ teskutu min varakatin illâ ya'lemühâ"

*"O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez."*⁴³

Bu ayet, diğer meallerde ise şöyle anlamlandırılmıştır:

"O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez." (Çantay, Yavuz)

"Bir yaprak düşmez ki illâ onu bilir." (Bilmen)

"Hiç bir yaprak düşmez ki onu bilmesin." (Yazır)

"Ağaçtan tek bir yaprak düşmez ki onu bilmesin." (Doğrul, İzmirli)

"Hiçbir yaprak yere düşmez meğer ki onu Allah-u Teâlâ bile." (Tüzüner)

"Bir yaprak bile düşse bilir onu." (Gölpınarlı)

"Düşen bir yaprak, -ki mutlaka onu bilir,-..." (Ateş)

"Bir yaprak düşmez ki o bilmesin." (Davudoğlu)

"O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez." (Özek)

"Ağaçlardan bir yaprak düşmez ki Allah onu bilmesin." (Kazıcı-Taylan)

"Düşen yaprağı ancak o bilir." (Atay-Kutluay)

"O'nun bilgisi dışında bir yaprak düşmez." (Atay)

"O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez." (Öztürk)

"Bir yaprak düşmez ki o onu bilmesin." (Balcı)

"Bir yaprak düşmez ki, O'nun bilgisi dışında olsun." (Yılmaz)

"O'nun haberi olmadan bir tek yaprak bile düşmez." (Yıldırım)

"O'nun ilmi olmadan ne bir yaprak düşer..." (Gümüş-Çiçek-Demirci)

"O'nun bilgisi olmadan ne bir yaprak düşer..." (Dumlu-Elmalı)

"Hiç bir yaprak düşmez ki onu bilmesin." (Altuntaş-Şahin)

"Bir yaprak düşmeye görsün, mutlaka onu bilir." (Eryarsoy-Ağırakça)

"O, bilmeksizin bir yaprak dahi düşmez." (Bulaç)

Yukarıdaki meallerde içinde "dahi" veya "bile" gibi vurgu ifadeleri bulunan mealler daha isabetli meallerdir. Adı geçen ifadeler yer vermeyen mealler ile, sonu "bilmesin", "bile" veya "olsun" gibi Türkçe kullanım açısından akıcı olmayan veya Arapça klişe ifadenin etkisinde kalınarak yapılan meallerin sahih/güzel oldukları söylenemez. Bu anlamda bazı mealler kaynak dilin kalıplarına mahkûm bir şekilde çeviri yapmışlardır. Örneğin Mehmet Nuri Yılmaz'ın mealinde bu durum gayet net olarak gözükmektedir.

Kanaatimizce en iyi çeviri "*Bir yaprak bile düşse bilir onu*" şeklindeki çeviridir. Çünkü ayetin cümle ve gramer yapısı dikkate alınır en isabetli, akıcı ve de vurgulu çeviri Gölpınarlı'nın yaptığı mealdir.

Genel olarak ise yeni meallerin eski meallerden daha başarılı olduklarını söylemek mümkündür.

⁴³ En'âm, 59. Başka ayet örnekleri için bkz., 2. Bakara 271; 71. Nûh, 4; 39. Zümer, 53; 8. Enfâl 38; 86. Târik, 78; 24. Nûr, 30; 47. Muhammed, 15; 6. En'âm, 34; 4. Nisâ, 164; 61. Saff, 12; 33. Ahzâb, 70; 46. Ahkâf, 31; 9. Tevbe, 67; 3. Âl-i İmrân, 34; 2. Bakara, 166; 4. Nisâ, 25; 67. Mülk, 3. Geniş bilgi için bkz., *el-Burhân*, IV, 364-365.

8. ('İNDE) ANLAMINDA KULLANILMASI

(min) harfi, Kur'an-ı Kerim'de bazen de ('inde) anlamında kullanılmaktadır.⁴⁴

"inne'llezîne keferû len tuğniye 'anhüm emvâlühüm ve lâ evlâdühüm mine'llâhi şey'en"

*"Bilinmelidir ki inkâr edenlerin ne malları ne de evlâtları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır"*⁴⁵ ayetinde (min) harfi ('inde) anlamında kullanılmıştır.⁴⁶ Şimdi onun bu anlamının meallerdeki kullanımına bakalım:

"Allah yanında" (Çantay, İzmirli) *"Allah'tan gelecek hiçbir şeyi"* (Yazır) *"Allah katında"* (Bilmen, Gölpınarlı, Koçyiğit) *"Allah'ın azabından"* (Tüzüner, Kazıcı-Taylan) *"Allah'tan gelecek hiçbir azabı"* (Yavuz) *"Allah'tan gelecek azaba karşı"* (Davudoğlu) *"Allah huzurunda"* (Özek) *"Allah'a karşı"* (Atay-Kutluay, Atay, Ateş, Öztürk, Gümüş-Çiçek-Demirci, Balcı, Altuntaş-Şahin, Dumlu-Elmalı) *"Allah'ın vereceği cezaı önlemede"* (Yıldırım) *"Allah nezdinde"* (Yılmaz) *"Allah'ın azabına karşı"* (Eryarsoy-Ağırakça) *"Allah'tan (gelecek azaba karşı)"* (Bulaç).

Bu ayette (min) harfi, ('inde) anlamındadır. Bunun Türkçe selikaya uygun ve aynı zamanda estetik karşılığı "yanında/huzurunda" şeklindeki çevirisidir. Bu yüzden ismin (-den) haliyle çevrilmeyen meallerin hepsi sahih tercüme olarak kabul edilecek ve saygı duyulacak türden meallerdir. Bu anlamda yeni meallerin -bir ikisi hariç- çoğunun Arapça ifade kalıplarının etkisinde kalmadan Arapça metinde anlatılan mananın Türk dilindeki karşılığını salt Türkçe ifade kalıplarıyla anlatma hususunda eski meallere göre daha fazla başarılı oldukları görülmektedir.

9. BAZI HARF-i CERLERİN YERİNE GEÇMESİ

Anlam karışıklığına sebep olmadıkça harf-i cerler birbirlerinin yerlerine kullanılabilirler.⁴⁷ Harf-i cer olarak (min) harfi, aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi şu harflerin yerine geçebilmektedir:

a) (ba) Harf-i Cerri Anlamında Kullanılması

(min) harfi bazen (ba) harf-i cerri anlamında kullanılmaktadır.⁴⁸

"ve terâhüm yu'radûne 'aleyhâ hâşî'ine mine'z-zülli yenzurûne min tarfin hafıyy"

*"Ateşe arz olunurlarken onların, zilletten başlarını öne eğerek göz ucuyla gizli gizli baktıklarını göreceksin..."*⁴⁹ burada (min) harfi (ba) harfi ile aynı anlamında kullanılmıştır.⁵⁰

Meal örnekleri:

"Göz ucuyla nasıl baktıklarını" (Çantay) *"yan gözle baktıklarını göreceksin"* (Doğrul, İzmirli) *"göz altından"* (Yazır) *"göz ucuyla bakarlar"* (Tüzüner, Davudoğlu) *"göz altından ateşe bakarlar"* (Yavuz) *"ürkek bakışlarla bakarken"*

⁴⁴ *el-Kâmûs*, IV, 273, *el-Burhân*, IV, 360, *el-İtkân*, I, 564.

⁴⁵ 3. Âl-i İmrân, 10.

⁴⁶ *Keşşâf*, I, 339, *el-Kâmûs*, IV, 273, *el-Burhân*, IV, 360, *el-İtkân*, I, 564.

⁴⁷ *Muhtârü's-Sihâh*, 635, *Lisân*, XIII, 421.

⁴⁸ *el-Kâmûs*, IV, 273, *el-İtkân*, I, 563.

⁴⁹ 42. Şûrâ, 45.

⁵⁰ *el-Kâmûs*, IV, 273, *el-İtkân*, I, 563.

(Öztürk) "göz ucuyla gizlice" (Gölpınarlı, Eryarsoy-Ağırakça) "zayıfça göz kapağını depreterek baktıkları halde" (Bilmen) "göz ucuyla ateşe baktıklarını" (Yıldırım) "göz ucuyla gizli gizli" (Altuntaş-Şahin, Atay-Kutluay, Atay, Ateş, Yılmaz) "göz ucuyla gizli gizli baktıklarını" (Özek) "göz ucuyla" (Gümüş-Çiçek-Demirci, Kazıcı-Taylan, Dumlu-Elmalı) "gizlice etrafa bakışırken" (Balcı) "göz ucuyla sezdirmeden." (Bulaç).

Bu ayetteki (min) harfi, (ba) harf-i cerri anlamında kullanıldığına göre cümleye "-ile" anlamı kazandırır. Buna göre, "göz ucuyla" şeklindeki bağlaçlı ifadeyle başlayan mealler kanaatimizce daha doğrudur.

Öte yandan birbirine yakın zaman dilimlerinde yazılan Kur'an meallerinin dil, cümlede seçilen kelime ve kavramlar bakımından birbirine benzedikleri görülmektedir. İsmail Hakkı İzmirli ile Ömer Rıza Doğrul'un mealleri buna örnek verilebilir. Aynı durum aşağıdaki örnekte de görülmektedir. Bu da bizi sürekli olarak yeni meallerin yazılması gerektiği sonucuna götürür. Çünkü toplumun kültür, edebiyat ve bilgi birikimi ile dünyayı algılaması, fen, medeniyet ve uygarlık alanındaki gelişmelere paralel olarak sürekli değişmektedir.

b) ('alâ) Anlamında Kullanılması

(min) harfi, bazen ('alâ) harfi ile aynı anlamda kullanılmaktadır.⁵¹ Örneğin şu ayetteki⁵² "*ve nasarnâhü mine'l-kavmi*" "*Onu, âyetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk...*"⁵³

Burada "*ve nasarnâhü mine'l-kavmi*" demek "*'ale'l-kavmi*" demektir.⁵⁴ Yani "onlara karşı ona yardım ettik."

Burada (min) harfi, ('alâ) harf-i cerri ile aynı anlamı ifade etmektedir.⁵⁵ Yani "onlara karşı"⁵⁶ anlamında kullanılmıştır. Zemahşerî, Hüzeyl kabilesinden birinin bir hırsıza beddua ederken "*allâhümme'nsurhüm minhü*"⁵⁷ yani "onların öcünü ondan al" dediğini duyduğunu belirtir. Buna göre Arapların (min) harfini bazen ('alâ) harf-i cerri ile aynı anlamda kullandıkları anlaşılmaktadır.

Sözlüklere bakıldığında "*nasara*" fiilinin hem (min) hem de ('alâ) harfiyle beraber iki ayrı kullanımının olduğu görülür. Ancak her birinin kendine mahsus nüansları vardır. Bunları birbirinden ayırt etmek de son derece zordur. Bu fiil, (min) ile kullanıldığında korumak ve kurtarmak anlamına gelir.⁵⁸ Buna göre aşağıdaki meallerin hangisinin yanlış olduğunu söylemek oldukça zordur.

"Onun ayetlerimizi yalanlayan kavminden, biz öcünü aldık." (Çantay)

"Ayetlerimizi yalanlayan bir kavimden onu muhafaza ettik." (Bilmen)

"Ayetlerimizi yalanlayan kavimden öcünü aldık." (Yazır)

"Ayetlerimizi yalan sayanlara karşı ona yardım etmiştik." (Doğrul)

"Ayetlerimizi yalan sayan adamlara karşı ona yardım ettik." (İzmirli)

"Onu ayetlerimize inanmayan kavmine üstün kıldık." (Tüzüner)

"O kavimden Nuh'u kurtarıp öcünü aldık." (Yavuz)

"Ayetlerimizi yalanlayanlara karşı ona yardım ettik." (Atay, Altuntaş-Şahin)

⁵¹ *el-İtkân*, I, 563.

⁵² *Enbiyâ*, 77.

⁵³ 21. *Enbiyâ*, 77.

⁵⁴ *Muhtârü's-Sihâh*, 635, *el-Kâmûs*, IV, 273, *Lisân*, XIII, 421.

⁵⁵ *el-Burhân*, IV, 359.

⁵⁶ *el-İtkân*, I, 563.

⁵⁷ *Keşşâf*, III, 128.

⁵⁸ *el-Kâmûs*, II, 143.

- “Ayetlerimizi yalanlayan kavimden onun öcünü almıştık.” (Ateş)
 “Ona yardım edip öcünü aldık.” (Bulaç)
 “Onu ayetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk.” (Özek)
 “Ona ayetlerimizi yalanlayan topluluğa karşı yardım ettik.” (Öztürk)
 “Ayetlerimizi yalan sayan halka karşı da ona destek olup onlardaki haklarını aldık.” (Yıldırım)
 “Bir millete karşı ona yardımda bulunduk.” (Gümüş-Çiçek-Demirci)
 “Kavme karşı ona yardım ettik.” (Yılmaz, Balcı)
 “Topluma karşı ona yardım ettik.” (Dumlu-Elmalı)
 “Kavminden onun intikamını aldık.” (Eryarsoy-Ağırakça)
 c) (fi) Anlamında Kullanılması

Kur'an-ı Kerim'de (min) harfi, bazen de (fi) harf-i cerri anlamında kullanılabilmektedir.⁵⁹ Örneğin:

“yâ eyyühe'llezîne âmenû izâ nûdiye li's-salâti min yevmi'l-cumuati fe's'av ilâ zikrillâhi”

“Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun.”⁶⁰ ayetinde bu durum net olarak görülmektedir. Ulaşabildiğimiz bütün meallerde (min) harfi (fi) harf-i cerri anlamında yani “cuma günü/nde” şeklinde çevrilmiştir. Yalnız Suat Yıldırım, çevirisine “gün” kelimesini almayıp onun yerine “Cuma namazına ezan ile çağırıldığımız zaman derhal Allah'ı zikretmeye gidin...” (...cuma namazına...) şeklinde bir meal yapmıştır ki bunun doğru olmadığı söylenemez; belki de ayetin yüklendiği manayı yansıtmaması, başka bir ifadeyle, kaynak dildeki anlamı, hedef dile aktarma gücü bakımından daha da isabetli olduğu söylenebilir. Çünkü bu tür bir çeviride cuma günündeki “hangi namaza çağrı” şeklinde akla gelebilecek yoruma açık şüphe ve anlam bulanıklığı da kendiliğinden ortadan kalkmış olmaktadır.

Aşağıdaki ayette de (min) harfi, (fi) harfi ile aynı anlamında kullanılmıştır:

“erûnî mâ zâ halekû mine'l-ard”

“Gösterin bana! Onlar yerdeki hangi şeyi yarattılar!...”⁶¹

Türkçe meallerde bu ayetteki (min) harfi şöyle aktarılmıştır:

“Yerden herhangi bir şeyi yarattıklarını bana gösterin” (Çantay) “onların arzdan hangi parçayı yarattıklarını bana gösterin” (Doğrul) “yeryüzünde” (İzmirli, Gölpinarlı-Davudoğlu, Yavuz, Atay-Kutluay, Atay, Gümüş-Çiçek-Demirci, Kazıcı-Taylan, Balcı) “yerdeki hangi şeyi yarattılar” (Özek) “yerden ne yaratmışlardır” (Altuntaş-Şahin) “yerden” (Tüzüner, Ateş) “dünyanın nerelerini” (Yıldırım) “topraktan neyi yarattı” (Öztürk) “yerden ne yarattılar” (Eryarsoy-Ağırakça) “yerden neyi yaratmışlardır.” (Bilmen, Bulaç).

Burada (min) harfi (fi) harfi ile aynı anlamında kullanıldığına göre yukarıda geçen ve içinde “yeryüzünde” ifadesi bulunan mealler daha doğrudur. Ne yazık ki, burada mütercimlerin çoğu, (min) harfini ismin “-den” haliyle ve Arapça klişe/kalıp ifadenin etkisinde kalarak onu olduğu gibi Türkçe'ye aktarmışlardır. Bu da görüldüğü gibi Türk dili açısından pek doğru ve estetik olmamıştır. Dolayısıyla “*arzdan, topraktan, yerden ne yaratmışlardır*” şeklindeki ifadeler; “*yeryüzünde ne yaratmışlardır*”

⁵⁹ *el-Kâmûs*, IV, 273, *el-İtkân*, I, 563.

⁶⁰ 62. Cum'a, 9.

⁶¹ 35. Fâtır, 40.

şeklindeki meal kadar Türkçe olamaz. Bu güzel mealde hem eski, hem de yeni meal-ler bir birliktelik arz etmektedirler. Bununla birlikte (min) harfinin, burada ba'ziyet ifade etmesi de muhtemeldir. Buna göre "yeryüzünde neyi" veya "yeryüzünün ne-sini/neresini yaratmışlardır" şeklindeki mealler de doğrudur.

d) ('an) Anlamında Kullanılması

(min) harfi, bazen de ('an) harf-i cerri gibi kullanılmaktadır ⁶² Aşağıdaki ayet buna güzel bir örnektir:

"yâ veylenâ kad künnâ fi ğafletin min hâzâ"

"Yazıklar olsun bize! (derler), gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz..."⁶³ Burada "min hâzâ" ifadesinden maksat, 'anhü"⁶⁴ yani (lâfız olarak) "ondan" demektir.

Aynı ayet Türkçe meallerde şöyle aktarılmıştır:

"Eyvah eyvah bunu beklemiyorduk" (Tüzüner) "bugüne kadar gafletteydik" (İzmirli) "bundan önce gaflet içindeydik" (Atay-Kutluay) "bundan önce dalgınlık içindeydik" (Atay) "bu durumdan habersizmişiz" (Özek) "biz bundan tam bir gaflet içinde idik" (Yıldırım) "biz bundan gaflet içindeydik" (Çantay) "biz bundan gafil idik" (Gölpınarlı, Davudoğlu, Altuntaş-Şahin) "biz bundan gaflet ettik" (Doğrul, Yavuz) "Vah bize, biz bundan gaflet içinde idik (bunun doğru olacağını hiç düşünmüyorduk)" (Ateş) "biz bundan gafil bulunuyorduk" (Öztürk) "bundan gafil idik" (Eryarsoy-Ağırakça) "biz bundan tam bir gaflet içindeydik." (Bulaç).

Kanaatimizce burada (min) harfi ('an) harfi anlamında kullanılsa da Türkçe'ye Örneğin "biz bundan gaflet ettik" şeklindeki çeviri Türkçe açısından pek sahil değildir. Yukarıdaki meallerin hepsi doğru olmakla beraber kanaatimizce Türkçe edebî selikaya göre "Eyvah eyvah bunu beklemiyorduk" şeklindeki tercüme daha güzeldir.

SONUÇ

Sonuç olarak, basit ayrıntı gibi zannedilen bazı detayların, kimi cümle ve ifadelerin anlaşılması konusunda oldukça önemli oldukları görülmektedir. Bu anlamda meal hazırlayanların büyük bir kısmı (min) harfinin Türkçe'ye aktarımına büyük oranda dikkat etmişlerdir; fakat aynı titizliği göstermeyenler de olmuştur. Esasen eksiksiz Kur'an meali, tercümesi hatta tefsiri yazmak mümkün değildir. Onun için hazırlanan meallerde, yazılan tefsirlerde hedef, hataları asgarî düzeye çekmek olmalıdır. Aksi ise, hizmetten çok hezimet, sevaptan çok, büyük bir vebali gerektirir. Bu, aynı zamanda bilgi, düşünce, iş ve emek israfı anlamına da gelir.

Bu anlamda Türkçe tefsir, tercüme ve meal çalışmalarının ara verilmeksizin devam etmesi gerektiği kanaatindeyiz. Gelinek nokta asla son nokta değildir. Gele- neksel bilgi, birikim ve kültürümüzün üzerine çağın her türlü olumlu müktesebatını da ilâve ederek, çağdaş ufuk ve aktüel bakışla daha güzel ve daha doğru meallerin yazılacağına olan inancımız tamdır.

⁶² *el-Kâmûs*, IV, 273, *el-İtkân*, I, 563.

⁶³ 21. Enbiyâ, 97.

⁶⁴ *el-İtkân*, I, 563.